

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Sulpici[i] Severi Presbyteri Opera Omnia

Sulpicius <Severus>

Amstelodami, 1665

Leges Dei.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11490

vebantur. Sed ¹ Moyses & Aaron in montis cacumine Do-
minum propter, populus circa ima montis constitit. Ita ⁵
² lex lata multiplex & copiosa, ³ Dei verbis, ⁴ & saepe repe-
tita: cuius si quis erit curiosior, fontem ipsum adeat, nos
⁵ eam breviter perstringimus. Non erunt, inquit, tibi Dei
alieni ⁶ prater me. Non facies tibi ⁷ idolum. ⁸ Non sumes nomen ⁷
Dei ⁸

ἀνεμοίτε σφοδρῶς λάσθον κινῆσθαι ὑπε-
ρὸν κρημνίζον, ἀστραπαὶ τε ἦσαν φο-
βερὰι τοῖς ὄρωσιν. καὶ κεραυνοί. Jo-
seph. Septem erant terribilia in Sina,
cum ibi daretur lex. Totus mons treme-
bat. Igne & fumo ardebat. Horrenda
tonitrua & fulgura. Caligo densissima.
Pluvia & procella. Sonus buccinæ. Vox
horribilis. *A Lapide.*

¹ Moyses & Aaron in montis cacumi-
ne.] Falsum hoc. Cum decalogus trade-
retur, Moses infra cacumen montis,
haud longe à populo erat. Exod. 24. 19.
Nec Aaron, sed solus Moses, ascendit,
in montis cacumen. Exod. 24. 14.
Ergo Moses & Aaron fere ad medium
montis, non procul à populo, consi-
stentes; unde exaudiri possent à consi-
stentibus infra. *Tostatus.*

² Lex lata.] Per Angelum Act. 7. 38.
cui alii minores angeli aderant. *Tostat.*
Gror. Quam opinionem Villetus refu-
tat. Fuit ipse $\Gamma\eta\eta$, Christus *μεσσιτης*,
Novi & Veteris Testamenti. Unde
 $\nu\omicron\mu\theta$ dicitur *Ἀγγελος δι' αἰγέλων*,
ἐν χειρὶ μεσσιτα. Gal. 3. 19. ubi Chry-
sostomus intelligit Christum, cui An-
geli, tanquam ministri & stipatores
aderant.

³ Dei verbis.] Leges suas Mosen à
Deo $\text{I}\alpha\omega$ hausisse tradit *Diod. Sicul.* 1.
Bibl. *Longinus* 1. de sublimi dicendi ge-
nere. Ridicule *Alex.* Polyhistor apud
Suidam, Mose mulierem fuisse refert, à
qua Lex Hebræorum perscripta. Græci
legislatores si cum Mose comparentur,
infimæ vetustatis sunt & heri aut nu-
diustertius nati videntur, ut *Josephus*
contra Appionem ostendit. Ante Mo-
sis tempestatem scripta jura non agno-
vit orbis. *Cunæus.*

⁴ Sæpe repetita.] Semel Deut. 5. 16.
paucis mutatis. Mutatio omnis in ver-
bis est, non in sensu. *Drus.*

⁵ Eam breviter perstringimus.] Illu-
stris hæc Decalogi Sulpiciana divisio.
Nam & dividit quæ dividenda, & con-
jungit quæ coniungenda sunt. Sic tota
antiquitas. *Clemens II.* Constitut. 36.
& 1. 2. *Tertull.* adv. Iud. cap. 11. Con-
tra Marc. 11. 17. *Origen.* Homil. VIII.
in Exod. *Naxianzenus, Athanas.* *Ambros.*
Solutus *Augustinus* præceptum de imagi-
nibus comprehendit sub primo, *de Dīs*
alienis, levissimis ductus rationibus.

⁶ Prater me.] Exod. xx. Deuter. v.
 $\Pi\lambda\omega\ \epsilon\mu\theta$. Sic etiam *Oncelos.* In E-
braeo est פני לך , quod Hieron. vertit
coram me. & *Lyra* explicat, nullo unquam
loco aut tempore. Id hausit ex R. Salomo-
ne. *Coram me*, quamdiu ego ero, ut
coram sole, quamdiu erit sol, id est, in
æternum. *Drus.*

⁷ Idolum.] Εἰδῶλον , hoc est, simu-
lacrum numen aliquod repræsentans, si-
ve sculptile fuerit, sive conflatile, non
refert. Quanquam in fonte tantum scul-
ptile, id est, $\gammaλυπτῆν$. Id movit cre-
do Senes, ut latiore vocem εἰδῶλα
usurparint: quos Sulpicius, ut solet,
secutus est. *Drus.* Discrimen inter ima-
ginem & Idolum nullum est. Unde
vocabula εἰκῶν , εἰδῶλον , *imago*, *ido-*
lum, *simulacrum*, promiscuo signifi-
catu accipiuntur. Sic *Glossarium*: *imago*
 εἰκῶν , εἰδῶλον , & *Helychius*, εἰδῶλον ,
 ὁμοίωμα, εἰκῶν . Sic voces $\text{הַמַּוְתָּר, הַסֵּפ,$
 $\text{הַמַּוְתָּר, הַמַּוְתָּר, הַמַּוְתָּר}$. *Spanhem.*

⁸ Non sumes nomen Dei tui.] Non jura
bis per Deum tuum. *Aben Ezra*, *Si*
quis juraverit per caput regis, nec ratum
habuerit juramentum suum, id ei capitale
est.

⁹ Dei tui in vanum. ¹ Sabbatho nullum opus facies. ² Honorifica patrem tuum, & matrem tuam. ³ Non occides. Non mœchaberis. ¹¹ Non furtum facies. Non falsum testimonium dices adversus proximum tuum. ¹² ¹³ ¹⁴ ¹ Non concupisces quicquam proximi tui.

XXXI. His à Deo dictis, cum ⁵ tubæ circumstrepent, ⁶ lampades inardescerent, montem fumus obtegeret, populus ⁷ præ timore inhorruit, ⁸ verba Dei non sustinens: poposcitque à Moise, ut ipsi tantum loqueretur Dominus, ² atque ita audita ad populum referret. ⁹ Edicta autem Dei ad Moisen

est. Hic mos obtinet hodieque in Ægypto. Quod si dederit pondo auri, non liberatur, quia sprevit regem palam. Si sic sit regi, qui est caro & sanguis, cujus initium vanitas, finis vanitas, & regnum quoque vanitas: quid fiet Deo, qui millies millesies rege major est?

¹ Sabbatho nullum opus facies.] De hac rigida quiete Sabbathi Judaici, vide Dionem Cassium, Senecam apud Augustinum, Juvenalem, Rutilium & alios. Varia autem de origine Sabbathi comminiscuntur gentiles. Alii in honorem Saturni institutum volunt, ut Diod. Tarsensis refert; Plutarchus iv. σμπε. in honorem Bacchi qui Sabbos dictus; Appion à Sabbo, quod βεβῶν & ἄλγ & Ægyptiis.

² Honorifica.] Anselmus Matt. xv. ad locum, Honora patrem & matrem, Honor iste non tantum in salutationibus & officiis deferendis, quantum in eleemosynis & munerum collatione sentitur. Quæ descripsit ex Commentariis Hieronymi ad eundem locum. Vide, si placet. idem Hieron. in epist. ad Gerontiam, honor vel pro eleemosyna, vel pro munere accipitur; ut est illud, presbyteri duplici honore digni habeantur: & in evangelio Dominus differit mandatum legis, honora patrem & matrem, non in verborum sono; qui inopiam parentum cassa potest adulatione frustrare, sed in victus necessariis administrandis debere intelligi. Drus. Ajunt Hebræi vel pistrino laborare debere filium ut subveniat parentibus. Grot.

³ Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies.] Secutus est ordinem quem libri antiqui præferunt & φονδός, & μοιχδός, & κλέψεις. Nam in aliis est, etiam in editione Romana, & μοιχδός, non mœchaberis: & κλέψεις non furtum facies: & φονδός, non occides. Drus.

⁴ Non concupisces.] Senes post illud, non concupisces domum ejus, addunt ex Deuteronomio, ἔτε τ' ἀγερον αὐτῆ, neque agrum ejus. Hoc primum; deinde post asinum ejus, addunt de suo, ἔτε πειντὸς πτωχῶς αὐτῆ, neque ululum pecus ejus. Drus.

⁵ Tuba circumstrepent.] Unius tantum mentio fit Exod. 20. 18. Tuba, quæ ante Decalogi promulgationem Hebræos ad Legem audiendam evocaverat, cum lex promulgaretur, siluit: ea re peracta, rursus clangere cœpit. A Lapid.

⁶ Lampades.] לפידים, id est, fulgura micantia vel coruscationes. Ex numeris interpretibus alius faces, alius fulgetra edidit. Camii λέξεις, לפיד lignum ardens: item fulgur. Quidam, lumina & ignes terribiliter ardentes. Drus.

⁷ Præ timore inhorruit.] 1xx. φοβήθητες. Hebræi quidam per aliquot passuum millia populum retro cecisse existimant. Id quod finita legis promulgatione factum. Cajetan.

⁸ Verba Dei non sustinens.] Atque hæc causa postulati, ut Moisi tantum loqueretur Dominus. Tostat.

⁹ Edicta.] Exod. 21. Judicialia, quæ Moses

Moïsen istiusmodi sunt: ¹ *Hebræus* ² *puer* ³ *pecunia emptus*: ⁴ *sex annis serviet*, ⁵ *posthac liber erit*: Sponte autem permanenti in servitute, ⁶ *auris forabitur*. ⁷ *Qui hominem occiderit*, * *capite pœnas* ³ *luet*.

Moses מֹשֶׁה, interpres Hieron. *judicia*, id est, *κρίματα* vocant. LXX. *δίκαια κριματά*, id est, *jura*. Moneo tamen hac voce reddi ab iisdem interpretibus statua, quæ ab Ebræis דָּפְנָה vocantur, & à Hieron. *ceremoniæ*. Sigonius, ritus sacros, totamque adeo ceremonialem legem. Hic agitur de iis quæ ad civilem politiam & forenses controversias pertinent. *Drus.*

1 *Hebræus*.] Testibus omnibus Rabinis, Origene, Augustino, & aliis, Ebræi fuerunt populus oriundus ex Chanaanæ. Nam Chananæi à Chaldæis dicti fuerunt Hebræi, quod trajecissent Jordanem. Et hæc causa cur Abrahamus quoque, postquam in eam regionem concessit, Hebræus vocetur. Nec putandum ab hoc Abrahami transitu primum cœpisse nominari Hebræos, ipsum Abrahamum, ejusque posteros cum ex Historia Josephi constet, nationem Hebræam jam tum notissimam fuisse Ægyptiis, quod utique fieri non potuisset, si in sola Jacobi familia fuissent Hebræi. Chananæi ergo fuerunt Hebræi, & Hebraice locuti. *Erpenius*. Contra quam sententiam disputant Fuller. & Rivetus, quos vide. Sane, quia Chananæam Ægyptii אֶרֶץ עֵבְרָא vocaverunt, quique ex ea veniebant, Hebræos, opinio Erpenii admodum probabilis est. *Horn.*

2 *Puer*.] Id est, *servus*. Ita vox עֶבֶר sumitur. Sic *Terent.* Andr. *Etiā puerum inde abiens conveni Chremis.* Cicero: *Eo die pueri tui mihi à te litteras reddiderunt.*

3 *Pecunia emptus*.] Quem quis ab alio emerit, non qui seipsum præ paupertate vendiderit. Nam talis serviebat ad Jubilæum, Levit. 25. v. 39. Quidam hunc locum accipiunt de servo qui vendebatur à iudicibus propter furtum suum, seu eo quod furtum fecerat, de quo Exod. cap. 22. v. 3. *Drus.*

4 *Sex annis serviet*.] Videlicet quot reliqui adhuc fuerint usque ad annum septimum. Nam si duo tantum supererant, tum annis duobus duntaxat serviebat. Sane in ipso anno remissionis liber erat, etiamsi anno præcedente primum emptus fuisset. *Idem.*

5 *Posthac liber erit*.] In principio anni septimi, quem Sabbatharium nonnulli vocant. *Drus.* Hoc privilegium proprium Judæis fuit, quia pater eorum Jacob sex annis pro gregibus Laban servivit, septimo liber egressus est. *Rupertus*. Potius ex Sabbathi religione mos ortus. Nam & dierum, & annorum illa periodus erat. *Villet.*

6 *Auris forabitur*.] Subula, Exod. 21. v. 6. Deut. 15. v. 17. Unde, *aves perforasti mihi*, Psal. 40. v. 7. Ebræor. 10. v. 5. Cui auris hoc modo forata erat, serviebat domino in seculum, id est, usque ad Jubilæum vel usque ad mortem heri. *Drus.* Perforatio auris magna ignominia. Hinc ad libertatis studium ingenerandum, illo ritu Deus uti præcepit. Ut si non horrerent servitutem, horrerent saltem ignominiam publicam. *Cajetan.* Significatur etiam perpetua sub domino obedientia. *Theodoret.* Tale mancipium usque ad annum Jubilæum serviebat. Et hoc per עֶבֶר denotatur. Liberari etiam talis servus poterat instrumento manumissionis, aut redemptione. Liberabatur & morte Domini, quamvis Dominus filium reliquisset. *Grot.*

7 *Qui hominem occiderit*.] Sigonius opinatur Sulpicium scripsisse, *qui pruden- dens hominem occiderit*. Nam apud antiquissimum scilicet interpretem esse, *qui percussit hominem volens occiderit*. Sed sciendum nihil tale in Ebræo haberi, ac ne quidem in textu Græco interpretum LXX. quos in hac historia præcipue sequitur Sulpicius. Sequentia tamen Sigonii

4 *luet.* ¹ *Qui imprudens,* ² *rite exulerit.* ³ *Qui patrem matremve*
⁵ *pulsaverit, conviciumque eis dixerit,* ⁴ *capitali supplicio afficitur.*

Si

nii opinionem firmant, & omnino tale quid intelligendum esse ipsa res clamat. *Drus.*

* *Capite pœnas luet.*] Quæ pœna statim post diluvium sancita. Vide supra. Sic apud Athenienses, Romanos, aliasque gentes homicidium capitale fuit. Ceterum lex & mos & æquitas exceptiones legi addidere; si vulneratus, aliquo tempore melius se habuerit, ut credi possit magis medicorum aut sua negligentia mortuus, quam ex vulnere; aut si in turba facta sit cædes, nec sciat certus author. In hoc enim minuitur pœna. *Grot.* Mors à Domo Judicii insigitur tantum in rebus magnis, ut puta, ob hæresin, Idololatriam, incestum, adulterium, homicidium, Sabbathi violationem. *Maimon.* III. More Neb. xli.

¹ *Qui imprudens.*] Paulus libro quinto sententiarum, titulo ad legem Corneliam de sicariis: *Distinctionem casus & voluntatis in homicidio servari rescripto Hadriani confirmatur.* Verba rescripti: *Et qui hominem occidit, absolvi solet, scilicet etsi non occidendi animo id admisit: & qui non occidit, sed voluit occidere, pro homicida damnatur, &c.* Idem ibidem: *Qui hominem occidit, aliquando absolvitur, & qui non occidit ut homicida damnatur.* Consilium enim uniuscujusque non factum puniendum est. Ideoque qui cum vellet occidere, casu aliquo perpetrare non potuit, ut homicida punitur: & is qui casu telo hominem ferierit, absolvitur. *Gregorianus:* *Ea que ex improviso casu potius quam fraude accidunt, fato plerumque non noxa imputantur.* *Drus.*

² *Rite exul erit.*] *Καὶ ἔξουλον.* Ad urbes exilio destinatas confugiet, aut ad aram. Nam in deserto nullæ urbes erant, *Jos.* 20. 3. Proinde locus perfugii cum in deserto versarentur, erat altare, ut multi putant: aut castra Levitarum, ut *R. Salomo* arbitratur. Post constituta sunt asyla, de quibus *Num.* 35, *Deut.* 19.

Jos. 20. Ratio, ut eo confugere possent, qui procul à magistratu aberant, donec de causâ cognosceretur, ne à vindice opprimerentur. Altera, ut ibi cognita causâ usque ad mortem summi sacerdotis tuto habitarent. *Drus.*

³ *Qui patrem matremve pulsaverit, conviciumque eis dixerit.*] Dux sunt leges. Una, *Qui parentes pulsaverit,* id est, percussit, verberaverit. Altera, *Qui convicium eis dixerit.* Utriusque pœna capitalis erat, quanquam diversa. Nam percussor strangulabatur, convitiator lapidabatur. Proditum non esse fecerit percussoris, nisi quis livorem fecerit *R. Salomo.* Jam vero qui percutit parentes, post obitum eorum, liber est. Secus fit ubi quis maledixerit eis. Nam etiam qui post mortem eorum id faciebat, lapidabatur. Dicunt præterea, Filius non debet pulsare parentes improbos, licet pœnam capitale propterea non subeat. Quod si parentes eum incitaverint ad cultum deorum falsorum, tum licet maledicere eis. *Jonathan* hic habet, *occiditur suffocatione sudarii,* quæ fit per sudarium. Quod genus supplicii *קונן* appellant. Fiebat autem hunc in modum. Imponunt reum fimo usque ad genua, cujus collum duæ mappæ utrinque constringebant donec animam efflaret. *Drusus.*

⁴ *Capitali supplicio.*] Hebræi quatuor habebant, suffocationem, combustionem, suspensionem & lapidationem. Levissimum fuit suffocatio, gravissimum lapidatio. Suffocatio *קונן* dicitur, & fiebat per sudarium, quod utrimque trahebatur, usque dum reus animam efflaret. Combustio fiebat plumbo in os immisso, quod comburebat intestina. Forcipe aperiebant os. Dicitur *שׂרפּר*. His suppliciis affecti cum sepelirentur, sepultum una fuit in suffocatione sudarium, in lapidatione lapis, in suspensione lignum crucis. *Drusus.* Atrocissimo crimini Parricidii pœnam conve-

Si quis ¹ Hebraum subreptum vendiderit, morti dabitur. Si quis ⁶
² servum proprium, servamve percusserit, exque eo ictu obierit, ⁷
 reus judicio fiet. Si quis ³ partum non deformatum mulieri excus- ⁸
 serit, neci dabitur. Si quis servo oculum aut dentem extorserit, ⁹
⁴ servus vindicta liberabitur. Taurus si hominem occiderit, lapida- ¹⁰
 bitur. Si Dominus sciens bestiae vitium non consuluerit, & ipse la- ¹¹
 pidabitur: aut precio se redimat, in quantum accusator poposcerit.
⁵ Si servum taurus occiderit, in triginta drachmis pecunia Domino ¹²
 numerabitur. Si quis defossum lacum non cooperuerit, pecusque in ¹³
 lacum

convenientem præfinivit Lex Pompeja, à Pompejo Magno promulgata, quæ extat l. 1. D. ad legem Pompejam.

1 Hebraum subreptum vendiderit.] Plagium est capitale, sive plagiarius subreptum alienaverit, sive non. Mortem ubi sine additamento dicitur, intellige strangulationem: ubi additur, Sanguis ejus super ipso lapidationem. Grotius. Ulpianus lib. 8. de officio proconsulis, tit ad Legem Fabiam, *Lege Fabia tenetur qui civem Romanum, eundemque qui in Italia liberatus sit, celaverit, vinxerit, vinclumque habuerit, vendiderit, emerit, quive in eam rem socius fuerit.*

2 Servum proprium.] Jure Romano si Dominus servum dolo occiderit, punitur ut homicida servi, non liberi hominis, & ex lege Cornelia, non ex plebiscito. *Drus. Servum proprium.* Ex constitutione Divi Pii Antonini servum proprium occidens non minus puniri jubetur, quam qui alienum occidit. § 2. *Instit. d. his qui sunt sui vel al. jur.* Et in lege Cornelia non habetur differentia, cujus conditionis hominem occiderit, servum vel liberum. l. 1. §. 1. ad L. Corn. d. scar. Imo eadem constitutione Pii Antonini major quoque asperitas Dominorum coercetur; servum enim durius habitum bonis conditionibus in alium transferre cogebatur Dominus. l. 2. D. d. his qui sunt sui vel alien. jur. Christen.

3 Partum non deformatum.] Aut delenda negatio, aut alia quædam addenda, ut sit, *Si quis partum non deforma-*

tum mulieri excusserit, multabitur: (in quantum maritus poposcerit, aut iudices constituerint) *si deformatum, neci dabitur.* Nam in mente habuit locum ex editione Græca, Exod. 21. 22. *Drus.* Deformatus partus est qui nondum formam aut effigiem hominis accepit. Psalm. cxxxix. ἀνατέρας, imperfectus. Suidæ ἐξενγισθη, μεμωρηθη. Sic & Græcorum leges, & lxx. distinguunt, inter partum deformatum & non deformatum. Contra, Veteribus Christianis, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem deliberatur, perdere, homicidium erat. Vidē Tertull. Apolog. de Virgin. velandis.

4 Servus vindicta liberabitur.] Per vindictam intelligit Virgulam, quam licitor jussu magistratus capiti servi manumittendi imponebat. Plauto dicitur *Festuca* in Milite glorioso. ἄρρηκτο Plutarcho de sera Num. vind. Nomen Vindictæ accepisse dicitur à Vindice Vitelliorum servo, qui cum nobilium adolescentum conjurationem de Tarquiniis reducendis detexisset, primus hoc modo manumissus traditur. *Livius lib. 2.* Quo pertinent versus Claudiani in IV. Consulatu Honorii.

— deductum Vindice morem

Lex celebrat, servusque jugo laxatus he-
vili

Ducitur. Christen.

5 Si servum taurus occiderit.] Jure Romano damnus à quadrupede datum vocatur pauperies, daturque actio no-
 xalis

14 lacum ceciderit, precium pecudis domino dabit. Si ¹ taurus alte-
 rius taurum occiderit, pecus venundabitur, preciumque Domini
 15 partientur, peremptum etiam dividunt. Quod si dominus vitium
 16 tauri sciens, non consuluerit, taurum dabit. Si quis ² vitulum
 17 subripuerit, ³ quinque restituet. Si ovem subripuerit, quadrupli
 18 pœna erit. Si viva ⁴ penes abactorem pecora reperientur, ⁵ dupla
 19 restituet. ⁶ Nocturnum furem occidi licet, ⁷ diurnum non licet.

Si

xalis contra Dominum, ut vel damni
 æstimationem præster vel animal noxæ
 dedat, id est, vivum tradat. l. I. D. si
 quadr. pauper. fec. dic.

1 Taurus alterius taurum.] Τὸν τρω-
 ἔον πλεῖστος bene interpretatur, tau-
 rum alterius. Minus bene Benzita homo
 Ebræus, taurum sive bovem socium. Nam
 bos non habet socium, inquit, Aben-Ezra,
 nisi forte ipsum Ben-zita. Druf. Quod si
 bos ovem aut vitulum occidisset, tum
 non erat æquum bovem dividi pro ove
 aut vitulo, qui minoris est pretii quam
 bos. Unde tunc iudices multam decer-
 nebant pro damno illato. Quod autem
 de bove dicitur, idem à pari, de ariete,
 equo, & quovis animali intellige. Lyræ.
 Testat.

2 Vitulum.] ἰxx. μόχον, quæ vox
 hoc loco tantum vel bovem denotat. In
 Hebræo est מוש Vitulus autem מוש
 dicitur. Quæ confundenda non sunt.
 Drufius.

3 Quinque restituet, si ovem subripue-
 rit, quadrupli.] Ratio est, quod ut plu-
 rimum oves perpetuo sunt in agris,
 ubi res non tam bene custodiri possunt,
 sicut ea quæ habentur in medio civitatis.
 Restitutio furti bouum uno aucta est, quia
 furtum illorum est facilius. Oves ete-
 nim pascuntur gregatim, & facile à pa-
 store custodiri possunt, ac vix nisi noctu,
 furripi. Boves vero pascuntur hinc inde
 dispersi, & non tam facile custodiri
 possunt. Maimonides. Causa etiam est,
 quia majus damnum accipit qui bovem
 amittit, cessante interim agricultura.
 Vide Aben-Esram. Thomas: Jubet Deus
 ut fur quinque boves pro uno reddat,

quia bos quinque habet utilitates, ovis
 quatuor tantum. Ille immolatur, pascit,
 arat, dat lac, corium. Hæc cætera
 habet, sed non arat. Justinus. de Scy-
 this: Nullum scelus apud eos furto gra-
 vius. Quippe sine tecto munimentoque
 pecora habentibus, quid salvum, si fu-
 rari liceret?

4 Penes abactorem.] Ulpianus: Qui
 pecora de pascuis, vel ex armentis sub-
 trahit, & quodammodo deprædatur.
 Scribit Claudius: Quantitas discernit
 furem ab abigeo. Qui enim unam suam
 furripuerit, ut fur coërcebitur: qui
 gregem ut abigeus. Paulus lib. 5. sentent.
 Abactores sunt qui unum equum, duas
 equas, totidemque boves, capras de-
 cem, aut porcos quinque abegerint.

5 Dupla restituet.] Quia potest habe-
 ri præsumtio quod vellet restituere,
 cum nec occiderit illud nec vendiderit.
 Lyræ.

6 Nocturnum furem occidi licet.] Con-
 gruit lex vetus Solonis, quam Demosthe-
 nes adversus Timocratem commemo-
 rat; & inde sumta Lex XII. Tabul. & Pla-
 tonis scitum IX. de Leg. Ratio Legis:
 Quia noctu discerni nequit is qui venit,
 fur sit, an sicarius. Deinde quia adver-
 sus nocturnum furem præsumtio est de-
 fendisse se telo. Quod si testes adfue-
 rint, ex quibus constet non fuisse eum
 qui furem occidit adductum in vitæ pe-
 riculum, jam præsumtio ista cessabit,
 & is qui occidit, homicidii tenebitur.
 Vid. Grotius, II. de Jure Belli ac Pa-
 cis I.

7 Diurnum non licet.] Nisi se telo de-
 fendat. Lex XII. Tabul. tam diu quam
 noctu

Si cuius pecora alterius sata depaverint, dominus pecoris ¹ everfa 20
restituet. ² Si depositum perierit, is penes quem depositum fuit, ³ ju- 21
rabit ⁴ nihil se dolo egisse. ⁵ Fur inventus ⁶ duplum dabit. ⁷ Com- 22

menda-

noctu exegit, ut is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur, ut ex Cajo discimus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratum aut vicinorum, ad auxilium & testimonium. *Grot.* Si post ortum solem deprehendebatur in furto, non licebat eum occidere. Qui occidebat, incurrebat pœnam homicidii. Fur autem hoc modo deprehensus, si habebat unde redderet, reddebat: si non habebat, vendebatur pro suo furto. Deprehenso furto penes eum bovis, asini, ovis, aut capræ viventis, duplum reddebat. *Drusius.*

¹ *Everfa restituet.*] Damnum sarciet de optima parte agri sui aut vineæ suæ. Quod hic dictum de agro & vinea, debet extendi latius, ut etiam de horto & oliveto, &c. intelligatur. Cæterum Ebraica veritas habet: *Si quis depasci fecerit agrum aut vineam, &c.* Qua lege non tenetur nisi qui pecus suam immiserit in aliena. *Drusius.*

² *Si depositum perierit.*] Depositum Græci vocant *ὑπόθηκον*, quod quis apud alium deposuit, custodiendumque commisit sive pecunia fuerit, aut vestes, aliaque supellectilia. *Drus.* Triplex circa depositum est casus & lex. Primo; si depositarius per fraudem rem depositam interverterit, reddet duplum. Secundo; si per ejus negligentiam res deposita sublata sit furto, reddit simplicem, rem ipsam aut pretium ejus. Tertio; si sine ejus negligentia, censetur innocens, nihilque restituet. *Interpr.*

³ *Jurabit.*] In codicibus Ebræis nulla mentio jurisjurandi, subintelligitur tamen ex verbis illis, applicabitur ad Deos. Nam, ut ait R. Salomo, applicatio nihil aliud est quam juramentum. Cui firmando R. Abraham ita scribens, in verbis illis, applicabitur ad Deos, continetur juramentum, quod fiebat coram ju-

dicibus. Iusjurandum autem fiebat coram Dīs. hoc est, Judicibus aut Magistratu. Deos enim vocant *ἱεὶ τῶν κερταῖς*, ut notatum à Theodoro. *lxx.* male *ἐνώπιον ἑσθ.* *Drusius.* Philo: *ὄρα ἡ μαρτυρία ἑσθ' αὐτῶν πρὸς μιστὸν ἀμφοτέρωθεν.* Ægyptiis iusjurandum *μεγίστην τιμὴν ἀνθρώποις τίσις.* *Diod. Sicul.*

⁴ *Nihil se dolo egisse.*] Nicolaus de Lyra, *Custos depositi liber erit per juramentum suum, quod non commisit fraudem in illo deposito.* Hier. ex Ebræo hoc refert: *jurabit quod non extenderit manum in rem proximi sui, ad perpetrandam fraudem.* *Drus.* *Nihil se dolo egisse.*] Congruit cum eo Ius civile, quo Depositarius dicitur tantum de dolo teneri. Sibi enim imputet, qui amico minus diligenti rem custodiendam tradidit. *S. praterca 3. Inst. d. obl. quæ re contr.* Latam tamen culpam præstat enim, si supina ejus negligentia res perierit. *l. i. c. Depositi.* Duplum vero præstare tenetur, si rem tempore incendii vel naufragii depositam inficietur, & postea convictus fuerit rem accepisse. *l. i. §. i. D. eod. tit.*

⁵ *Fur inventus.*] *Εὐὲν Ἐρεθῆ ὁ κλέψας.* Loquitur autem de jure depositi. *Drusius.*

⁶ *Duplum dabit.*] *Ἀποτίσῃ τὸ διπλὸν.* Nempe depositarius, si dolus adfuerit: depositor si inique actionem intenderit. Nam de mero casu teneri depositarium, iniquum est. *Grotius.*

⁷ *Commendatum pecus.*] Id est, depositum. Quid enim aliud est commendare, inquit Papinianus, quam deponere? *l. Lucius Titius 24. D. depositi.* Christen. Maimonides: Qui custodit gratis, liber est ab omni damno, & si quod damnum accidat, id Domino rei adscribitur. Sed cui Dominus mercedem dat, & qui omnem ex re custodita utilitatem habet, is refundere cogitur damna quæ accidunt.

23 mendatum pecus ¹ à bestia interceptum, non restituetur. Si quis
virginem ² nondum desponsatam ³ corrupuerit, dotabit puellam,
24 & ita eam uxorem accipiet. ⁴ Si pater puellæ nuptias recusaverit,
25 ⁵ dotem ⁶ raptor dabit. Si quis ⁷ se pecudi miscuerit, morti dabitur.

Sacri-

accidunt. Cum vero uterque & dominus & mercenarius de utilitate participant, tum ex æquo etiam uterque damnatum patitur. Damnum quod accidit ex negligentia custodis, ut quod furto est ablatum vel amissum, repetitur à custode; quia ideo accidit quod non, ut decet, custodiverit. Damna vero quæ præcaveri non possunt, ut est fractum, captum, mortuum, illa Domino imputantur.

1 *A bestia interceptum.*] Non à bestia, sed ab hoste legendum. Quod Græca versio confirmat, quæ habet εἰχμαλώτων. Sigon. Εὐάν ἡ ἡμετέρας τῶν ἡμετέρας, ἀξὶ εὐάν τὸν ἐπὶ τῶν ἡμετέρας ἢ ἐπὶ ἀπίστε, id est, interprete Sulpicio, si à bestia interceptum fuerit. Pro W, quod legerunt 1xx. hodie legunt W, hac sententia, adducet illud testimonium, raptum non rependet. Iurisprudentes ita de hac re censent. Quod raptum à fele, vulpe, aut mustela, redditur: secus fit, si raptum fuerit à lupo, leone, urso, serpente. Hæc R. Salomo, Quæ adduxi propter Sigonium, qui legendum hic opinatur ab hoste interceptum. Quæ diversa lex est, habetur autem xl. 10. Εὐάν δὲ περὶ δῶ τὰ πλησία ἀειζύγον ἢ μάχον ἢ πρῶτον ἢ πῦν κτῶν φυλάξαι, συνελθεῖν ἢ τελευτήσει ἢ εἰχμαλώτων ἡμετέρας, &c. id est, ab hostibus captum. Quod Ebræi רבשׁבׁ dicunt. Drus.

2 *Nondum desponsatam.*] Editio Cōloniensis, non desponsatam. Græce ἀμνήσδων. Sed in Hieron. necdum desponsatam. Nam quæ desponsata pro uxore habetur, & ita vocatur passim. Abenezra, desponsata licet non subierit jugum viri, tamen vocatur uxor. Drus.

3 *Corrupuerit.*] Vitiaverit verbis seductam. Talis הַפְּתָה dicebatur. In מׁסׁ

137, 4. Qui verbis seduxerit virginem ita ut uliro consentiat, vocatur הַפְּתָה, id est, seductor. In fonte habetur: Quilaverit virginem non desponsatam, & concubuerit cum ea. Ipsa puella hoc modo corrupta dicebatur הַפְּתָה seducta. Unde in libro citato: Quæcumque in urbe aliqua corrupta fuerit, habetur pro seducta, nisi testibus probaverit se vi oppressam fuisse. Vi oppressa vocabatur הַפְּתָה, quod per vim vitiata esset. Hanc ducere cogebatur qui vitiaverat, Deut. 22. xl. 29. Quod si parens aut ipsa in nuptias consentire nolebat, tum raptor solvebat 50 siclos argenteos, tantundem videlicet, quantum seductor. Drus.

4 *Si pater puellæ nuptias recusaverit.*] Etiam ipsa puella nuptias recusare poterat. Sed & seductor, si nolebat convenire in nuptias, non cogebatur nisi ad multam solvendam. Drus.

5 *Dotem.*] Danda puellæ vitiatæ tanta dos, quantam ipsa à patre accepisset. Ditiorebus major dos erat assignanda quam pauperibus. Lex Deut. 22. xl. 29. de alio casu loquitur, nimirum si injuria & vis illata esset puellæ. Tum enim 50 sicli, non puellæ, sed patri pendere cogebatur stuprator atque in super vitiatam ducere, sine ulla repudii spe. Abul. Ibi ergo de stupro & vi, hic de simplici fornicatione agitur. A Lapide.

6 *Raptor.*] Corruptor, seductor. Abusus est voce Latina. Nam raptor proprie qui rapit virginem. Rapit autem qui vim adhibet. Hic à Jctis Ebræis רבשׁבׁ vocatur. Drus.

7 *Se pecudi miscuerit, morti dabitur.*] Etiam ipsa pecus. Rambam. Bestia, cum qua homo aliquis rem habuit, interficiebatur, ut Dominus bestię ea cura & diligentia eam custodiat, qua reliquos suos domesticos, neque facile eam ex oculis suis elabi sinat. Est autem actio illa

¹ *Sacrificans idolis, pereat. Viduam & orphanum non premendos.* ²⁶
Pauperem debitorem ² *non perurgendum.* ²⁷ *Nec usuram poscendam.* ²⁸
⁴ *Vestimentum pauperis* ⁵ *pro pignore non accipiendum.* ⁶ *Principem* ²⁹
populi

illa contra naturam, ubi foeda tantum voluptas respicitur, & detestabilis ac insatiabilis libido. Male autem *Procopius*, & *Interlinearis Glossa*, hanc legem, metaphorico sensu, de homine bruto & barbaro: mortem de aeterna morte accipiunt. Quæ cum natura & genio Legum Forensium pugnant. Caterum hoc abominabile peccatum est fructus & consequens Idololatriæ, ut Paulus ad Rom. 1. docet. Id quod in Sodomitis & Chananæis apparuit. Lev. 17. v. 24. *Simlex.*

¹ *Sacrificans idolis pereat.*] Sacrificamus idolis non tantum offerendo victimas, verum etiam si templa vel aras iis erigamus, & festa instituamus. *Simlex.* Immolans, adolens, offerens, libans. Quæ omnia contineri verbo *ידבד* sacrificio testatur ex Salomone Trecento Nicolaus de Lyra. Idem eximit ab hac pœna cum qui verit, ornat, aquam spargit, amplectitur, deosculatur. Scribit autem Abenezra hanc legem pertinere peculiariter ad profelytum & advenam, qui ea conditione manebat inter Israëlitas, ne diis, quibus consueverat; immolaret. Idem Hiskuni annotat. *Drus.* Nec tamen omnes Idololatriæ species hac pœna mortis mulctantur, sed tantum magis principales; ut qui preces suas ad Idolum dirigit, qui in nomine ejus prophetat, qui liberos suos traducit per ignem, augur, Pytho, incantator. Sic cives urbis ad Idololatriam impulsæ, more hæreticorum interficiuntur; non vero morte pœnæ. Unde facultates ipsorum comburendæ sunt, neque hæredibus relinquendæ, sicut reliquorum qui in domo judicii interficiuntur. *Maimonides.*

² *Non perurgendum.*] *Οὐκ ἔσθι αὐτὸν ἠγ. & π. εἰζων*, id est, non urgebis solutionem. ita ut nihil de jure tuo remittas. Ambrosius videtur legisse *ἠγ. & π. εἰζων*. Nam vertit, *Non suffocabis eum.* *Drusius.*

³ *Nec usuram poscendam.*] Hoc præceptum non creditorem tantum, sed & scribam, & fidejussores, & testes contractus obligat. Usura autem *גזל* dicitur; quia ut morsus serpentis ab initio exiguo in immensum procedit. *Grot.* Et devorat totam hominis substantiam. *R. Salomo* apud Lyram. Tales usurae an & quatenus illicitæ, videantur Interpretes; & *Salmasius* de mutuo & Usuris. Quicquid de hac re sentire libeat, sufficere nobis debet lex à Deo Hebræis data, quæ vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare foenori. Est enim hujus legis materia si non necessaria, certe honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur *Psal.* 15. *Ezech.* 18. Quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant. *Grotius.* Hebræis usura interdicta fuit, non omni, & ab omnibus, etiam gentilibus, ut *R. Salomo* existimat, sed tantum ab Hebræis sive fratribus suis. Licitum ergo ipsis capere usuras ab exteris; nec tamen omnibus, sed tantum Chananæis, qui singulariter à Deo devoti. Unde *Ambrosius*: *Cui jure inferuntur arma, huic legitima judicantur usurae.* Et, *ubi jus belli, ibi jus usurae.*

⁴ *Vestimentum pauperis.*] Nocturnum, in quo dormire solet. Ita enim capiendum locum, non veste qua per diem quis utitur, ostendit *Tostatus.* Ergo de paupere loquitur, qui non habet nisi unam vestem. *Hugo de S. Victor.*

⁵ *Pro pignore non accipiendum.*] Non tam vetat accipere, quam jubet reddere ante solis occasum. *Drus.*

⁶ *Principem populi.*] Actorum 23. vers. 4, 5. *Ἀρχὴν λαὸν σὺ*; sive jam sit Rex, sive magistratus inferior. Quælia in Oriente multa nomina sunt, quæ se latissime extendunt. Velut apud Hebræos *לַעֲדָבָה*, apud Arabes *صاحب*.

Horn.

I Non

30 populi ¹ non increpandum. ² Primogenita omnia domino offerenda.
 31 ³ Carnem à fera captam non edendam. ⁴ Coitiones in testimonium
 32 falsum, aut in quacunq[ue] malitia, non esse faciendas. ⁵ inimici
 33 pecus errans non prateribis, sed reduces. ⁶ Si animal Inimici succu-
 34 buisse oneri inveneris, erigere debebis. ⁷ Innocentem & justum non
 35 occides. Non justificabis impium pro muneribus. ⁸ Munera non ac-
 36 cipienda. ⁹ Advenam benigne habendum. Sex diebus opus facien-
 dum:

1 Non increpandum.] Οὐκ ἐρεῖς κρικῶς.
 Quod potius est, non maledices. Utrum-
 que Græci exprimunt verbo λοιδορεῖν.
 Nam & increpare significat & maledi-
 cere convitiariq[ue] & probris afficere
 aut insectari. *Drus.*

2 Primogenita omnia.] Tam hominum
 quam pecudum: quorum illa redime-
 bantur quinque siclis post trigessimum
 diem, hæc manebant apud matrem se-
 ptem dies, die autem octavo dabantur
 Deo, hoc est sacerdoti Dei ministro.
 Nicolaus de Lyra, Primogenita hominum
 redimebantur quinque siclis argenti. Dicit
 autem hic R. Salomo quod quilibet siclus va-
 let quinque solidos; tamen non dicit cuius
 moneta, & ideo melius videtur dicendum
 quod valor determinatus est nobis incertus,
 quia sicut frequenter dictum est, moneta &
 pondera auri & argenti multum variantur
 secundum tempora & varias regiones. *Drus.*
 Ne Hebraei ex nimia saturitate in
 superbiam & apostasiam laberentur,
 præcepit Deus primitias frugum singu-
 lis annis offerrent. Primogenitum Asini
 decollari præcepit, quod hoc permoveat
 ad redimendum illud. Sicut dicitur:
 præceptum redemptionis præcedit præ-
 ceptum decollationis. *Maimon.*

3 Carnem à fera captam.] Θηριάλω-
 τῶν, à fera captam, id est, raptam. Nam
 capio interdum idem quod rapio. Codex
 Ebraeus habet, in agro raptam. Sed in On-
 celo, à fera decerptam: & in Hieron. à
 bestiiis prægustatam. Caro ista canibus pro-
 jicienda erat. *Drus.*

4 Coitiones.] Οὐ σωνησθήσῃς
 vertit, non facies coitiones: quod alii red-
 dunt non consenties; & alii, non dispones
 pactum, id est, συνθήκης. Nam συνθήκη

pactum. Σωνησθήσῃς proprie, simul
 pons calculum in urnam, in eandem senten-
 tiam descendo, assentior. Ebraice est,
 non pones manum cum improbo. Id expli-
 cant, ne auxilium ei præstes, vel ne in so-
 cietatem cum eo coëas. *Drus.* Falsorum
 testium iudicium est ut fiat eis, sicut ipsi
 cogitaverunt facere aliis: si cogitaverunt
 occidere, occidantur; si percutere, per-
 cutiantur; si damnum inferre in pecunia,
 tantundem in pecunia amittant. *Ramb.*

5 Inimici pecus.] Bovem aut asinum,
 aut aliud quodvis jumentum, sive do-
 mesticum animal. *Lyra.* Et quicquid
 proximi tui. *Lippomanus.* Præcipitur er-
 go amor inimici, qualem & Christus
 exigit in Novo Testamento. De re in-
 venta Domino restituenda, vide Gro-
 tium I. I. de Jure Belli ac Pacis x.

6 Si animal inimici, &c.] Ἰπποζύγιον
 vertit animal, proprie animal sive jumen-
 tum subjuge. Sed senes peculiariter
 ad asinum restringunt hoc loco &
 Exod. 20. ἄσ. 10. item Gen. 36. ἄσ. 24.
 Sic Matth. 21. ἄσ. ἵπποζυγίου, filium
 asina. *Drus.*

7 Innocentem & justum.] Ἀθῶνον καὶ
 δίκαιον. Videntur synonyma esse, sed
 non sunt. Nam innocens, qui sine culpa
 est, licet damnatus sit à iudicibus.
 Justus vero qui culpam habet, licet à
 iudicibus absolutus sit. *Idem.*

8 Munera non accipienda.] Jure civili
 dolus iudicis, qui largitione, odio vel
 gratia depravatus iniquam sententiam
 dicit, severe vindicatur; famæ nimirum
 dispendio, & vera litis æstimatione.
 l. ult. c. de pœna iudic. qui male iudicat.
 Christen.

9 Advenam benigne habendum.] Et
 tamen

dum: Sabbatho requiescendum. ¹ Fructus septimi anni non meten- 38
dos, sed pauperibus & egenis relinquendos.

XXXII. Hæc fere Moyses ad populum verba Dei retu- 1
lit, ² altariumque ³ ex duodecim lapidibus, sub monte consti-
tuit. ⁴ Ac rursus montem, in quo Dominus consistebat, ²
conscendit: adhibito secum Aaron, Nadab, & Abiud, ⁵ ma-
jori-

tamen vel ejus obliti sunt Judæi, vel
gravis illa gentilium calumnia. Tacitus v. Hist. *Adversus omnes alios hostile
odium. Separati epulis, discreti cubilibus
projectissima ad libidinem gens, aliena-
rum concubitu abstinent. Inter se nihil illi-
citur.*

¹ *Fructus septimi anni.*] Hoc præcep-
tum datum fuit, ut terra ita deserta
tanto uberiores fructus proferat; & in
gratiam servorum & pauperum. *Mai-
monides.* Hoc est, unum ex illis præcep-
tis, quæ extra territorium Israëlitarum
observare nolunt Judæi, tamen ex su-
perinductis majorum institutis, in Æ-
gypto, Idumæa, Terra Moab & Senaar,
tum ob frequentiam in eis Israëlitarum,
tum ob viciniam, observari solent.
Seldenus. Hic annus vocatur Sabbathi-
cus, quo nec sementem facere, nec me-
tere, nec vindemiare licebat. Vide *Cal-
vis.* & alios Chronolog. Inchoabatur
non à mense Nisan seu Martio nostro,
unde exordium sumebat annus sacer:
sed à mense Tisri seu Septembri nostro,
à quo civilem annum suum, more Ægy-
ptiorum & aliarum gentium, Judæi in-
choabant; uti & annum suum Jubi-
laum, qui mense septimo, die decima,
cum festo expiationis, ex præscripto
Dei inchoabatur, Levit. 25. *¶* f. 9. Ita
Burgensis, *Cajetan.* *Seal.* *Torniellius*,
Perer. contra *Abulensem.* Sed erant &
alia septimi Sabbathici anni privilegia.
Servi omnes Hebræi, liberi reddebantur.
Debita egenis remissa. *Tivinus.* Pau-
peres autem eo anno metebant id quod
ex granis deciduis sexti anni succrevera-
t, & quicquid olerum ac herbarum
per se terra profert. Levit. 25. *¶* f. 5.

Gentiles hoc salubre institutum ut &
alia, criminati sunt. Tacitus Hist. v.
Septimum quoque annum ignavia datum.
Horn.

² *Altariumque.*] Exod. 24. Altarium
ita dicitur ut exemplarium, ut lupana-
rium in jure civili. Ulurpat eandem vo-
cem dial. 2. segm. 2. ut & *Paulinus*, *Hie-
ronymus*, *Hilarius.* Prudentius etiam
altar dixit. Altar, altare, altarium: co-
chlear, cochleare, cochlearium: laquear,
laqueare, laquearium. *Drus.*

³ *Ex duodecim lapidibus.*] *Hiscuni:*
*Duodecim lapides statuit in altari, ut testa-
retur omnes eos consensisse in federe. Simile
quid fecit Elias in monte Carmeli. Et acce-
pit duodecim lapides, juxta numerum filio-
rum Israël.* *Drusius.* Ita & *Abulensis* &
Cajetanus, licet *Masius* in *Josiam*, &
alii, contrarium sentiant. Clarum ex
textu est, præter altarium hoc, etiam
duodecim columnas, monumentum le-
gis latæ, erectas. *Jun. Vatabl.*

⁴ *Ac rursus montem in quo Dominus
conscendit.*] Hebræi putant has Historias
in Exod. 32. 33. & 34. transpositas esse,
traditasque Judiciales & ceremoniales
Leges ante *Moralem.* *Lyra.* Verior opi-
nio est, quam & author noster sequitur,
tria illa capita non esse transposita; sed
tantum duos primos vers. cap. 34. qui
jungendi sunt versiculo nono. Ita ut
Moses primo descenderit, & promulga-
rit leges: deinde cum *Aarone*, *Nadabe*,
Abihu ascenderit. *Tostat. Jun.*

⁵ *Majoribusque natu septuaginta.*] Qui
nec iidem cum illis qui una cum Mose
Remplicam postea administrarunt
Num. 11. nec quos suafu *Jethronis* Mo-
ses

3 joribusque natu septuaginta. Sed hi ¹ non volentes Domi-
 num intueri, ² locum tamen in quo Dominus stabat, viderunt:
 4 ³ cuius mirabilis forma, ⁴ & claritudo eximia refertur. Moises
 autem accersitus à Domino, ⁵ interiorem nubem, quæ cir-
 cum Dominum steterat, ingressus, ⁶ quadraginta diebus, to-
 5 tidemque noctibus, ibi fuisse traditur. Quo tempore super
 ædificando tabernaculo ⁷ atque arca, ritumque sacrificandi,
 edoctus

ses instituit; sed electi sunt hac occasio-
 ne ex senioribus populi. Unde & ἡΐϣϣ,
 vocantur, id est, *selesti*. Toftatus & alii.

1 *Non volentes.*] Credo Sulpicium illa
 de suo addidisse, *Non volentes Dominum
 intueri*. Legendum est, *non valentes*, id
 est, cum non possent intueri Deum. *Si-
 gon*. Quod vehementer probo. Sic paulo
 post: *ut eum intueri populus non valeret*.
 Et in vita Martini: *ultra accedere non va-
 lentes*. Druf. Erat autem communis il-
 lorum temporum opinio, talia visa non
 contingere nisi jam jam morituris. Vide
 Jud. 13. ῥλ. 22.

2 *Locum tamen.*] Exod. 24. 10. in ed.
 Græca, ἡ εἶδον τὸ τόπον ἃ ἐστὶν ὁ θεὸς
 ἃ Ἰσραὴλ. Sed in originali lingua, &
viderunt Deum Israël, id est, gloriam
 Dei, ut quidem Chaldaei explicant.
 Drufius.

3 *Cuius mirabilis forma.*] Καὶ τὴν ἰσὺν
 τῆς πέδας αὐτῆ ἀσὶ ἔργον πλὴν-
 θεσ σαπφείου καὶ ὡσαύτ εἶδεν ἡ
 σεραφείμ. ἃ ἔρανε τὴν καθελομένην.
 Exod. 24. ῥλ. 10. mox ῥλ. 17. *Aspectus
 autem gloriæ Domini erat sicut ignis vo-
 rans super cacumine montis, in oculis fi-
 liorum Israël*. Drufius. R. Abraham pu-
 tat hanc visionem fuisse imaginariam
 & Propheticam. Lyra & Cajetanus sub
 specie hominis visum Deum. Sed ex te-
 xtu patet nullam Dei formam visam:
 sed tantum basin in qua stabat. Toftat.
 Calvin.

4 *Et claritudo.*] Quæ sapphirum re-
 tulit.

5 *Interiorem nubem.*] Texit eum Deus
 nube tanquam ministrum suum, ut ex-
 ponit Maimonides. Solent enim in Sy-

nagoga operiri מַנְהֵי, qui Epiphania
 Ἀφανίττει, quibus respondent in Ec-
 clesia Diaconi, ferentes ararium. Nu-
 bes hic significat imbecillitatem intel-
 lectus nostri circa divina. Grotius. Mo-
 ses in nube, Christus in gloria apparuit.
 Ferrus.

6 *Quadraginta diebus.*] Exod. 25. 26.
 27. 28. 29. 30. 31. Hi 40. dies non
 complectuntur 6. dies quorum antehac
 facta mentio, quibus Moises in Monte
 fuit cum Josua. *Septimo autem die voca-
 tus est ad colloquium Dei*. Beda. Piores
 sex dies non jejunavit, sed ut Josua,
 Manna edit, & aquam de monte pro-
 fluentem bibit. Toftat. Sed quare 40.
 dies jejunarit, variæ opiniones. Ambros.
 Tot dierum jejunio Domini in Euange-
 lium patescit gressus. Sed non est qua-
 rendo ratio numeri, quia divini miraculi
 opus fuit. Cajetanus. Sufficit dictum (y-
 priani: Quoties aliquid à Deo obrinere
 conati sunt, jejunii incubuere & la-
 crymis.

7 *Atque arca.*] Arca erat lignum cum
 operculo aureo, quod propitiatorium
 dicebatur, in cuius finibus consurgebant
 duo Cherubin, & in lateribus annuli
 quibus arca, immisissis vectibus, por-
 tari posset. In arca duæ legis tabulæ
 reponebantur. Sigon. Virga Aaronis &
 Manna juxta posita. Exod. 16. 34.
 Num. 17. ῥλ. 10. ut & Deut. 2. Chro-
 nic. 34. 14. Fabrica fuit ex lignis Sit-
 tim. Quæ ἔύλα ἀσηπέ. 1xx. Σήπε.
 Symmach. Dioscoridi Ζήπρον δένδρον.
 ut notavit ad Ceberem Salmasius.
 Cherubim fuerunt Angeli μερομή-
 φοι,

edoctus verbis Dei est. Quæ ego, quia proluxa admodum 6 videbantur, inferenda huic tam præciso operi non putavi.

XXXIII. Sed immorante diutius Moïse, quippe qui 1 XL. dies apud Dominum duceret, populus 2 desperato ejus reditu, Aaron 3 compulit 4 simulachra facere. Tunc 5 ex metallis conflatis 6 vituli caput extitit. Cui cum populus,

Domini

001. sterilitatis & fecunditatis præfides, idque in Josephi memoriam. Confer Ezech. 1. v. 10. & 10. v. 14. Quod illo loco est est $\eta \psi$, hoc est, $\eta \psi$. Hæc præcipua forma: sed videtur ei vultus fuisse hominis, alæ aquilinæ, leonis juba, quæ sunt quatuor $\square \eta \psi$, $\Phi \alpha \zeta \epsilon \iota \varsigma$ Ezechieli. Grotius. Eadem fere R. Abraham & Aben Ezra. Sed quia dicuntur Cherubim erecti stetitisse in pedes 2 Chron. 3. v. 13. videntur potius humanam figuram habuisse. Ribera. Villet.

1 Desperato ejus reditu.] Exod. c. 32. R. Salomo arbitratur populum existimasse Moïsem mortuum, & à Diabolo in aëre ipso monstratum funus ejus. Sed & hoc fabulosum. Proculdubio variaz inter ipsos opiniones fuerunt, & plerique in mortem ejus, conjecturis suis, conspirarunt. Horn. Idem putat Moïsem prædixisse Israëlitis se intra 40. dies reversurum. Ipsos autem rationem dierum conturbasse, initio facto ab eadie qua ascenderit. Hinc 39. die reditum ejus desperasse. Sed hæc absona sunt: nec intra unum diem omnis hæc Idololatria & defectio fieri potuit. Probabilius, cœptam conjurationem circa 35. diem Testat. Iyra.

2 Compulit.] Addunt Rabbinæ & Hurem coram eo suffocatum à tumultuantibus. R. Salomo. Sed id haud probabile præteriturum fuisse Moïsem, si in causa Dei occubisset. Ergo & ipse consensit: Sed solius Aaronis, tanquam præcipui mentio fit. Testat

3 Simulachra facere.] Tota hæc Historiaz pars absert à Josepho, verito, credo, Romanos offendere, qui & serpentem pro Esculapio coluere, & Apidis cul-

tum in Ægypto probabant ac tutabantur. Grot. R. Salomo existimat ab Ægyptiis populum ad Idololatriam fuisse incitatum: sicut & Num. 11. 4. factum. Idque fieri potuit. Sed tamen Israëlitaæ prono studio in eam incubuerunt; unde & Israëlitis exertim obicitur à Stephano Actor. 7. v. 43. & Paulo 1. Cor. 10. v. 7. Testat. Jun.

4 Ex metallis conflatis.] Postulavit Aaron in aures sive clenodia; ut eorum amore ipsos ab Idololatria avocaret. Augustinus. Intelligitur illis difficilia præcipere voluisse, ut isto modo ab illa intentione revocaret. Sic Testat. Iyra. Sed peccatum ejus nullo modo excusari potest, vel extenuari. Quod Bernardus, Ambrosius, Theodoretus, & alii faciunt, allegantes coactionem.

5 Vituli caput extitit.] Hoc Idolum secundum Ægypti superstitionem conflatum fuit. Ejus fabricatorem Alcoranus Azora 20. & Georg. Nubiens. parte v. Clim. 11. nominat Alsamari, & id de nomine proprio explicarunt Maronita. Sed Seldenus putat epitheton Aaronis esse $\alpha \lambda \epsilon \mu \alpha \rho \kappa$ id est, custos seu præfectus. Alcoranus quoque existimat Vitulum fuisse vivum. Fuit ad similitudinem Apis conflatum, ut sentiunt Lactantius, de Vera Sapientia c. 10. Hieron. ad cap. 4. Hof. Sed Seldenus vitulum nec Apim, nec Mnevim fuisse vult, sed potius bovem deauratum, in Osiridis $\alpha \phi \alpha \nu \iota \sigma \mu \omega$ & $\alpha \phi \rho \alpha \delta$ ostendi solitum. Multæ autem Rabbinorum, de hoc vitulo fabulæ sunt. Ut, pondus ejus fuisse cxxv. talenta. Ex pulvere ejus, potio à Judæis, culpæ reis natas esse rubras & aurei coloris barbas. De aureo vitulo,

3¹ Domini immemor, 2² hostias obtulisset, 3³ vinoque se & ventri dedisset, despectans hæc justo dolore Deus, improbum populum, nisi à Moïse fuisset exoratus, deleisset. Sed regressus Moïses; cum 4⁴ duas ex lapide tabulas, 5⁵ manu Domini scriptas, detulisset, populumque luxui & sacrilegio deditum deprehendisset, 6⁶ tabulas confregit: indignam esse gentem existimans, cui lex Domini traderetur. Multis tamen

vitulo, vide Seld. 1. de Dis Syr. 4. & incomparabilem Vossium de Idololatria. Quia Moïses vitulum aureum combussisse & cineres Israëlitis potandos dedisse legitur, hinc cinisones eum Catalogo illorum quibus Chrysolopia nota fuerit, inferunt. *Horn.*

1 *Domini immemor.*] Qui omni Idolo iis nuper interdixerat. Alias, communis interpretum sententia est, in honorem veri Dei hunc vitulum fuisse erectum; cum putarent feliciores fore si sub externa imagine ipsum colerent.

2 *Hostias obtulisset.*] R. Salomo & Burgenis existimant vitulum hunc confiatum, fuisse vivum & ambulasse. Ejus miraculi stupore defixum Aaronem, altare excitasse Idolo. Sed hæc Judaica fabula quam Plalm. 106. v. 20. minime probat. Clarum ex textu fit, Aaronem non tantum rogatum, sed & impulsum, sub mortis comminatione, aram struxisse. *Tostatus.*

3 *Vinoque se & ventri dedisset.*] Perperam explicat *Et sedit populus bibere.* Nam certe vinum non bibebant, quod in deserto nullum erat. Addit Scriptura, & surrexerunt ludere. *Drus.* Erat autem *πυροδωτικὴ*, qualem actam Ægyptiis in Apidis honorem *Suidas* docet. Mensis remotis saltabant. Quod scriptura *ludere* vocat. *Grosius.*

4 *Duas ex lapide tabulas.*] Quas Judæi ex sapphyro fuisse confectas credunt. *Lyra.* Nec minus stultum quod dicunt, quia ex lapide, ergo unam tantum fuisse tabulam, quæ tamen duas interdum referret. Ex uno lapide fuerunt, sed duæ. Creatas à Deo in hunc legis promul-

gandæ usum, *Tostatus* probabiliter statuit. Quia nimirum *Exod. 32. v. 16.* vocatur *מעשת אלהים*.

5 *Manu Domini scriptas.*] Non per Angelum, ut *Tostatus* vult; sed ipsius Domini manu, ut recte author. Hanc scripturam fuisse inter opera creationis, tradunt Rabbini. *Rambam:* An non æque vel magis admiranda censenda est Scriptura litterarum in Tabulis, quam existentia stellarum in firmamento? Quemadmodum ergo has non per instrumentum aliquod in cælo collocavit, sed per primam suam voluntatem: sic quoque scriptura illa scripta fuit per primam ipsius voluntatem, sine aliquo instrumento. Nosti quod in hunc sensum in *Mischna* legitur: decem res creatæ sunt inter vespers, &c. Et eorum numero quoque est Scriptura Tabularum. Ex quo colligimus, extra controversiam apud omnes semper fuisse, Scripturam Tabularum esse sicut reliqua opera creationis. 1. *More Nebuch. lxxvi.* Scriptæ autem fuerunt *משני עבריהם מזה ומה*. Unde *Lyra*, *Tostatus*, *Gallafius* & alii colligunt fuisse *ὁμοῖον ἑκατέρωθεν*. Et sane hæc explicatio videtur convenientissima. Nec obstat vox *משני*. Loquitur enim non de una, sed duabus tabulis. *R. Salomo* putat scripturam fuisse transparentem, & utrique parti communem. Quod improbable; cum non constet lapidem transparentem fuisse.

6 *Tabulas confregit.*] Quidam hoc indignationi & præcipitantiæ Moïsi adscribunt. *R. Salomo* fabulam addit, scripturam tabularum evanuisse: & hinc, tanquam

men ¹ increpitis, ² Levitas ad se aggregavit, eisdemque præcepit, ut districtis gladiis ³ populum cæderent. Quo impetu ⁶ ⁴ xx tria millia virorum perempta traduntur. Tum Moises ⁷ ⁵ Tabernaculum extra castra constituit: quod quotiens fuisset ingressus, ⁶ columna nubis astare pro foribus visebatur, coramque ad Moisen Dominus loquebatur. Poscente autem ⁸ Moise,

tanquam inutiles, à Mose abjectas. Una causa est quam author profert: *indignam esse gentem existimans, cui lex Domini traderetur.* Quia ex Sapphiro, fragmina sublevit & divendidit. Unde & ingentes accreverunt opes. Sic Rabbinus apud Lynam. Quæ impia commenta sunt. *Tostatus.*

¹ *Increpitis.*] Suspicio initio scriptum fuisse à Sulpicio. *multis tamen increpitos Levitas.* Is cum deprehendisset Judæos gentilitium commubiis permistos, multis increpitos, renunciare hujusmodi matrimoniis jubet. Plenum esset, multis verbis. Sed quaeri potest cur increpuit Levitas, quos extra culpam fuisse, in hoc quidem peccato, multi putant, in quibus R. Salomo. An quia populo permiserunt adorare vitulum? nam impedire debuissent quovis modo. Quidam censent ex Levitis aliquos culpæ affines fuisse. Id colligunt ex verbis illis, Exod. 31. *¶* 29. *consecravistis manus vestras hodie Domino, quisque in filio suo & in fratre suo.* Tum etiam, qui Aharon vitulum ipsum fudisse legitur. Nam quid mirum si Levitæ peccarent, cum etiam Aharon, princeps eorum, non absque peccato fuisse deprehendatur? Sed hæc de re alii aliter: fruatur quisque judicio suo. *Drus.* Sed non opus hac correctione. Ad populum enim refertur illud: *multis prius increpitis.*

² *Levitas.*] Quos in universum ab hujus peccati contagio eximunt R. Salomo & Tostatus. Sed certum est ex textu, multos Levitarum cum Idololatris cæsos Ex. 32. *¶* 29. adeoque, non omnes innocentes fuisse, sed exemplum Aaronis secutos. *Lyna. Jun.*

³ *Першит.*] Non omnes absque dis-

crimine, sed noxios. Quos agnitos Aben Ezra vult, ex inflatis ventribus, cum aquas pulvere aspersas potassent. Sed hoc incertum & fabulosum. Verior Calvinus sententia: *Minime Levitas latuisse, quinam primi essent per versi consilii duces.*

⁴ *xxiii. millia.*] In libris Ebræorum, *tria millia* tantum. Sed & in Græcis *εἰς τετρακτὴν ἀνδρας*. Latina exemplaria mire variant. Quædam habent, *quasi triginta millia*: alia, *quasi viginti tria millia*: alia *quasi tria millia*, videlicet Biblia regia, & novem manuscripta præter Rabbanum. *Drus.* Quidam putant in Ebræo textu tantum numerari præcipuos cæso- rum. R. Salomo *111 c10.* à Levitis cæsa vult: cæteros aliis modis perisse. Sed hæc gratis dicuntur. Latini Codices corrupti sunt. *Villet.*

⁵ *Tabernaculum extra castra.*] Haud dubie Sulpicius fuit in eorum opinione. qui per tabernaculum Exod. 33. sacrum illud quod Deus fieri præceperat, intelligunt. Sic Rupertus, Calvin. & alii. Cui opinioni repugnat, tum tempus: quia sacrum tabernaculum nondum erat, Exod. 35. tum locus quippe in mediis castris, non extra situm. Ergo peculiare tabernaculum intelligitur, quod pro cultu Dei ad tempus excitatum. *Tostatus.* Et quidem extra castra, ut scirent Deum ab ipsis ab alienatum. *Simler.* Fuit remotum à castris, non duodecim tantum cubitos, ut R. Salomo, sed mille, ut *Junius*, vel bis mille, ut *Villetus* vult.

⁶ *Columna nubis.*] Tostatus duas nubes fuisse vult, unam quæ castris, adversus tempestates tegumento esset. Alteram specie columnæ, quæ proficiscenti-